

۵۹

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۳۵۰/۲/۱۸

کتابخانه

دانشگاه ملی ایران

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت درجه لیسانس

رشته علم اجتماعی

مطالعه ای درباره بعضی از عناصر دینداری ایران

پراهمنائی

استاد ارجمند جناب آقای دکتر ایرانپور جزینی

تدوین و تنظیم اثر

تسریع فائز بنفائی

۱۳۴۹-۵۰

۵۹

فهرست مطالب

مقدمه ۸ - ۱ از صفحه

وضع و چگونگی صنایع دستی در گذشته = ۱۲ - ۱

فصل اول آذربایجان شرقی و غربی

الف - آذربایجان شرقی ۱۳

آذربایجان شرقی - بانف محصولات ابریشمی ۱۴ - ۲۲

کمانهای مرکز صنایع دستی = ۲۲ - ۲۴

صنعت تبر باتنی = ۲۴ - ۲۸

صنعت چادر تنب بافی = ۲۸ - ۳۵

بانف پارچه های پنبه ای = ۳۵ - ۳۸

محصولات پشمی = ۳۸ - ۴۲

صنعت تنفره سازی = ۴۲ - ۴۵

صنعت سبد بافی = ۴۵ - ۴۶

صنعت سرآمد سازی = ۴۶ - ۵۰

فهرست مطالب

پ - فصل دوم آذربایجان غربی از صفحه ۵۱-۵۶ ر

۵۶-۵۱ = ریزه کاری

۵۷-۵۶ = بافتی و رو کاری

فصل سوم مهاباد

۶۲-۵۸ = محصولات پشمی کاموائی قلابدوزی

فصل چهارم زنجان

۶۷-۶۲ = صنعت جاقو سازی

فصل پنجم نسا، زنجان، شهرستان یزد

بازرسی های دستیاری (بعد از آبریزش)

۷۲-۶۲ از صفحه ۶۲-۷۲ شبیهی و مصنوعی

۷۴-۷۳ = اشکالات اقتصادی

۷۷-۷۴ ۷۴ اشکالات فنی

۸۷ ۷۷ = پیشنهادات

فهرست مطالب

فصل ششم صنایع دستی اصفهان

از صفحه ۸۸ - ۹۵	نقوشکاری و آماره ای منوط بان
۹۵ - ۹۸ =	پیشنهادات
۹۸ - ۱۰۱ =	صنایع فلککاری
۱۰۱ - ۱۰۶ =	صنایع طبله سازی
۱۰۶ - ۱۰۹ =	صنعت خاتم سازی
۱۰۹ - ۱۰۶ =	صنایع دیگر

فصل هفتم استان فارس

۱۰۶ - ۱۰۷ =	صنعت خاتم سازی و سرآمد سازی
۱۱۰ - ۱۱۲ =	نتیجه گیری

صنایع دستی ایران و اثرات آن بر روی اقتصاد کشور

مقدمه :

گهتی صحنه تماشائی و دیوان مسوطی از کنگ اهمیت است . یک فصل از این داستان مجموعه تاریخ حیات بشر میباشد که در بساط زمین بازی میشود این کهنه دیررنگها و صور ملاحظی بخود دیده ، حیایات و سرنوشت های طولانی و اسرارآمیز در روی آن تدوین شده است ، مناظر نمایتر بسرعت عبور گردیده و جغرافیای طبیعی و سیاسی زمین با یک تحول استمراری همعنان بوده ، ساخت خشکیها صدها بار در زیر امواج اقیانوسها مدفون شده و دریا های پهنابور و عمیق بارافسی هست و بلند مبدل گردیده است . بشر که یکی از افراد موجودات این خاک است مانند طیورها موجودات دیگر در مقابل دستگاه عناصر اهمیت سیر تحول و تعامل را در پیش دارد . رهاک های خراب بنا های شسته و فروریخته ، برجها و منارهای آسمان ساز آثار و اعمال زنده نشانه گذشته و تاریخ سرنوشت جوامع انسانی است . اعماق زمین پر از اسرار و فضول دیرین است . دنیا چه تاریخ تاریک و صحائف آن مهم و مجهول میباشد و ما امروز از بقایای آثار و اسلال شاهد تاریخ گذشته انسانها

هستیم .

ما وقتی در فترت مدنیّت راهپیم خود باز می‌کنیم بشر را در مقابل پدیده اقیانوس
پهنای و نا محدودی مشاهده می‌کنیم که حوائج زندگی او را به تکمیل صنایع
و اختراعات و مناسقات استمراری وادار میسازد .

سعی و جنبش ، تحول و تکامل ، ناموس بقا* موجودات است . تمام
ذرات اتمیّت و مجموعه عالم و بشریّت در حرکت و کشش و توشش هستند و هیچ
موجودی در حال وقفه و سئون باقی نمیماند و شاید شاهدی گویا از مسیر
جوامع بشری برای اثبات این مقوله و پیشرفت و تکامل و توسعه جوامع انسانی
نباشد .

* * * *

بدر از اوّلین روز زندگی و یا حداقل از اوّلین روز غارنشینی احتمالاً به
صنایع دستی پیدا کرد و تا امروز که دنیا ^{بصورت} منظم‌تر ماشینی شدن ^{شکافت} ^{کشف}
باز هم به صنایع دستی نیاز دارد .
(از نظر ضایع)

اوّلین پیروز که بدست انسان ساخته شده و امروز بدست ما رسیده است
تبروناسه سنگی میماند که امروز برآورد باستانشناسان با اوایل دوره -

فارتاشینی مربوط می‌باشد و به از آن دوره از بوجود آمده به انسان از پوست حیوانات برای پوشش خود و حفاظت بدن در برابر سرما و گرما استفاده می‌کرد و بتدریج به چیزهای دیگر مانند پوست خود دست یافت و تا امروز که زندگی ماشینی بوجود آمده و در آتیه نیز که بصورت کامل ماشینی خواهد آمد باز هم احتیاج به صنایع دستی خواهد داشت.

در کشورهای ناملاً صنعتی نظیر امریکا و انگلستان نیز صنایع دستی رونق دارد ولی چون دستمزدها در سطح بالاتری قرار دارد و فرآورده صادر بازار به بهای بیشتری عرضه می‌شود خریداران زیادی ندارد و فقط خانواده‌های ثروتمند می‌توانند از اینگونه اجناس خریداری نمایند.

در کشورهای افریقائی و آسیائی و امریکای لاتین مخصوصاً کشورهای جنوب شرقی که دستمزدها در سطح نازل قرار گرفته است فرآورده‌های دستی ارزان‌تر فروخته می‌رسد و آنها علاوه بر اینکه مورد مصرف کشورهای مذکور واقع می‌شود در صادرات این کشورها نیز که وسیله توریستها (بسیانگردان) و با بررسیه تجارتها در محادی و حتی گلشن پایا پایا آنها به میسر داشته می‌شود.

کشورها در گذشته به علت شاورزی بودی و بیماری پنهان شاورزان و -

همچنین گذشته ها، بعضی از شهرها بعلل گوناگون مرکز منابع دستی
مختلفی بوده که علاوه بر مصرف داخلی در صادرات کشور رقم قابل توجهی
را نشان میداده است.

در این میان شاهد گویا تر صنعت با ارزش تر فولاد می باشد که از لحاظ
خوبی جنس و مرغوبیت در جهان مقام ممتاز را بدست آورده ولی متأسفانه
علاوه بر اینکه تشویق شایانی از این صنعت ظریف و گرانبها نمیشود، با ورود
فولاد ماشینی و استقبال سازمانهای دولتی از آن و همچنین تلاش دیگر
کشورهای صادر کننده فولاد و رقابت تجاری آنها که با برنامه های وسیع
بمبارزه در برابر فولاد ایران در بازارهای جهانی برخاسته اند این صنعت
شناخته شده در خارج این کشور تدریجاً قرار گرفته و رفته رفته ریزش می رود.
ولی مایه امیدواریمت که خوبستانه مرکز منابع دستی وزارت اقتصاد
که چند سالی از تأسیس آن میگذرد: (۱) (برابر تصویرنامه شماره
۳۵۴۰-۲۳۱۰/۴۳ بر مبنای قرار و موافقتنامه مورخ ۵/۱۰/۵۳ یکت
عالی برنامه در اواخر هر سال تأسیس یافته) فعالیت شایان توجهی بایس
امر مبذول داشته و همگام با انقلاب سفید ایران این مرکز فعالیت خود را
کستر داده و با انتشار آمارهای جالب و گزارشهای مستند همگام با تأسیس

۱- تأسیس مرکز منابع دستی وزارت اقتصاد به این تصویرنامه شماره ۴۳/۱۰/۴۳-۳۵۴۰
و این موافقتنامه مورخ ۵/۱۰/۴۳ هیئت عالی برنامه انجام گرفته است بموجب نشریه
شماره ۱ وزارت اقتصاد صفحه ۱ تاریخ انتشار ۱۳۴۷ محل انتشار تهران مرکز منابع
دستی .

شرکت‌های تعاونی و با تشویق صنعتگران صنایع دستی و صنایع مالی و فنی
و اعزام نارشناسان و راهنمائیهای صحیح توانسته است تا حدی هدفهای این
انقلاب را در مورد صنایع دستی به مرحله اجرا درآورد .

همچنین با زهم امید است که این سازمان با ادامه این راه به پیروزی
از ضوابط شاهنشاه آریامهر بوجود آورنده انقلاب سفید هر چه بیشتر در راه اعتلای
صنایع دستی ایران کوشا بوده و بتواند با سرپرستی خویش به صنعت فرس آنرا
نیز همگام صنایع دیگر بر آرمانهای انقلاب سفید از وضع تا " سفید آوریجات
دهد و از رکود با از بین رفتن احتمالی آن جلوگیری کرده و به پیشرفت آن از لحاظ
حفظ بازارهای موجود و با بدست آوردن بازارهای جدید و با بهره‌گیری که
بمقتضای طرح جامع بوده باشد دولت بعنوان نماینده عاقله عام مردم از
رکود آن جلوگیری کرده و این صنعت ارزنده را هم دوشا دور سایر آرمانها
به پیشبرد .

میدانیم که ایران در گذشته کشوری "کاملاً" کشاورزی بوده و با فروش
فراورده های کشاورزی بدیگر کشورها فرآورده های صنعتی را برای رفع نیاز خود
تأمین میکرد .

از زمانهای قدیم زنان کشاورز همیشه همپای همسران خود در کشتزارهای آنها

نارمیترند و موقع تعامیل نارها و کشاورزی حداقل برای تاه مین پوشاش و
زیرانداز خود به بافندگی مشغول میشدند و چون داطاری نیز همسراه با
کشاورزی بود دهقانان از پشم گوسفندان با پنبه محصول مزارع خود اجناسی
میافتند و با فروش یا مبادلله آن به قبايل همجوار روهبهرفته نیازمندیهای خود
را بر میآوردند این صنایع بعمر زمان از صورتی بصورتیهای دیگر تغییر کرده تا
جائیکه در ردیف یکی از واحدهای بزرگ اقتصادی کشور قرار گرفت.

همگام با انقلاب سفید که در حقیقت انقلاب اقتصادی بود دولت توجه خود
را به حمایت از این صنایع معشوق داشت و مرکز صنایع دستی را در وزارت اقتصاد
بوجود آورد که اثر مستقیم آن در مرحله اول جلوگیری از دهقانان در مورد هجوم
آنها از دهات بسور شهرها و مختلفه کشور بود که این امر باعث شد دهقان اولاً
در محل خود دستی گزینند ثانیاً " مشغولی تهیه و ابتکار این فرآورده ها (صنایع
دستی) کردند .

میدانیم که پائین بودن سطح درآمد سرانه و بیماری فزونی خود از اهمیت هجوم
دهقانان بنشهرها بوده و در این مورد عده ای از جامعه شناسان راعنیده بر اینست
که یکی از موانع ترین راه مبارزه با فساد جامعه ریشه کن کردن بیماری افراد
جامعه میباشد و اکنون که رشته ناشی از صنایع دستی در نقاط مختلفه کشور بویژه

در سطح روستاها بوجود آمدن دست می توان آنرا بعنوان رشته صنایع در اقتصاد صنعتی کشور دانسته و همچنین به وسیله فاعلی برای پاسخگویی به مشکلات فور الذکر بشمار آورد .

خوشبختانه خصوصیات صنایع دستی طور است که تسهیلات لازم برای گسترش آن وسیله خود این صنعت فراهم میگردد زیرا که : (۱)

اولاً " احتیاج سرمایه گذاری زیادی ندارد و بازگشت سرمایه در اندک مدت خود موجب ترقیب روستائیان برای گسترش بسوی صنایع دستی خواهد بود .

ثانیاً " ساخت اجتماعی و اداره خانوادگی به شکل (پدرسالاری) در اکثر روستاها در ایران ایجاد رشته هایی از صنایع دستی را بدست میدهند زیرا که در انواع نهاد های اجتماعی فرزندان در فعالیت های اقتصادی خانواده شرکت کرده و نیروی انسانی در آن شرکت میکنند .

ثالثاً " پائین بودن سرمایه ثابت نسبت به سرمایه جاری که با تکمیل شرکت های تعاونی صنایع دستی و خرید مواد اولیه (سرمایه جاری) به قیمت دست اول و یا با اقسام فعالیت در این بخش را امکان میدهد .
رابعاً " عدم احتیاج به مدیریت صنعتی و صرف پذیرایی از حد انگیزه

صنایع که با راهنمائیهای فنی و ارائه طرحهای مناسب بمنفعتران میتوانند
مهمترین بازده را بدست آورده و بازارهایی را در داخل و خارج کشور به
فراآورده های تولید شده اختصاص داد .

این عوامل در کنار سایر ویژه گیهای صنایع دستی که مرز را بر آن داشته
با چشم باز و آگاهی کامل از وضع صنایع دستی هر منطقه ، صنعتگران را تحت
حمایت خود قرار داده و فعالیتهایی را در سطح کشور آغاز نماید .

امید است با این بررسیها وسایر مطالعاتیکه در مناطق مختلف کشور
برای تحقیق در وضع صنایع و روستائی آغاز شده است از این ثروت ملی بنحو
احسن بهره برداری شده و با اجرای برنامه های در دست اقدام مرکز علاوه
بر بالا بردن سطح درآمد روستائیشان موجب افزودن ارقام چشم گیری به اندو
خته
ارزده کشور نیز گردد .

وسیع و چگونگی صنایع دستی در گذشته

با اینکه کشور ما از گذشته بسیار دور دارای یکی از غنی ترین تمدنهای جهان قدیم بشمار میرود و ملت ما در زمینه های مختلف هنری و صنعتی پیوسته آثار جاویدان آفریده و از خود بیادگار گذاشته است معینا در دو قرن اخیر بر اثر بروز عواملی نظیر مظهر فکری و خلاقیت و ظرافت روحی صنعتگران و هنرمندان ایرانی صنعت دستی تدریجا "رو با فول" گذاشته و علت اساسی آنرا میتوان در انقلاب صنعتی مغرب زمین دانست .

زیرا نه اروپا نطفه عظیمی در تاریخ اقتصادی و اجتماعی بشر محسوب میشود و کشورهای که مهد این انقلاب بوده اند در نتیجه دستیابی به تشکیلات جدید با تولید سرمایه آمیز محصولات ماشینی مواجه گردیده و تحت این فشار ناچار به لزوم مختلف به بازارهای معالک و دیگر ره آورده ها و از حیطه بازار ایران را تسخیر کردند و در نتیجه صنوعات ماشینی بتدریج جانشین محصولات دستی و بومی شد به آرزوی رفته رفته پارچه های ابریشمی جای پارچه های خراسانی و شان کرمان و پارچه های ابریشمی خارجی جای تافته و بوجوجه را گرفت و ...

مردمانی از این پارچه های ماشینی را نیز در اروپا سفالی همزمان گردید .

این وضع تقریباً تا ۵۰ سال پیش هم و بهر ادامه داشت و در این زمان با شروع سلسله پهلوی و ظهور اعلحضرت رضا شاه کبیر پیر از وقوع یکسلسله تحولات اساسی در کلیه شئون مملکتی فکری ایجاد شد. جامعه پیشرفته و فعال شدت تعقیب شده و در واقع تمام منابع اقتصادی و انسانی کشور بسیج گردید. ابتدا که زیربنای محکم و استوار برای اقتصاد کشور لازم بود از این رو احداث راه آهن سراسری، جاده های شوسه، پلها و بناها و مراکز علمی و آموزشی مانند دانشگاه در درجه اول اهمیت قرار گرفت و سپر تصمیم گرفته شد که بعضی از مواد مصرفی ضروری از قبیل پارچه، قند و شکر و سیاهان در داخل کشور تولید شود و لذا اقدام به تأسیس اینگونه کارخانه ها گردید.

بدین ترتیب ملاحظه میشود که در مراحل اولیه زیرسازی فرصتی برای ارزهایی و حمایت از صنایع دستی و روستایی و در اهمیت اقتصاد و آن موجود نبود تا اینکه اخیراً بهعلل گوناگون و مخصوصاً بمنظور جلوگیری از تخلیه سریع شهرهای کوچک و روستاها از سکنه و هجوم آنها به پایتخت فکری ایجاد کار و افزایش درآمد برای آندسته از مردم کشور مقرر گردید و با توجه به ساختار جامعه روستایی و محدودیت امثانات مالی آنها صنایع دستی کشور بعنوان یک رشته فعالیت اقتصادی مناسب و ضابطه با شرایط موجود مملکتی مورد توجه شد.

فوق العاده قرار گرفت .

آنچه که توسعه این فعالیت را ایجاب میکند وجود نیروهای انسانی
فروان و ارزان در کشور و آمادگی بازارهای داخلی و خارجی برای جذب اغلب
محصولات دستی کشور است .

اصولاً " وسعت سرزمین و تنوع محیط جغرافیائی و گونه گونی صادرات
و رسوم محلی در نواحی مختلف کشور موجب شده است که کشور ما استعداد فوق العاده
و خلاقه ای در تولید انواع مصنوعات دستی پیدا کند .

علاوه بر این تاریخ باستان مادر حقیقت بعنوان پشتوانه محکم برای معرفی
صنایع دستی ایران محسوب میگردد ، زیرا با پیشرفت ایران شناسی در مراکز
علمی جهان و روشن شدن گوشه های تمدن تاریک ما روز بروز اشتیاق طلب گیتی
برای آشنائی با مظاهر این تمدن باستانی و جلوه های فکری و هنری آن بیشتر
میشود .

مخصوصاً با اقدامی نه اخیراً جهت جلب جهانگردان خارجی بعمل آمده
میتوان از علاقه مندی و تعایل آنها به هنرهای ملی کشور پنحو موثری استفاده
کرد .

(۱)

برای آمار منتشره از طرف سازمان جلب سیاهان در سال ۱۳۴۱ جمعا ۲۱۱۵۱۵
نفر جهانگرد از ایران دیدن کرده اند . اگر تبلیغات باور صحیح و با ارائه
نمونه های مختلف صنایع دستی کشور به صورت دقیق بهر جهانگرد -

۱- انکیزا سرطاره و وزارت اقتصاد